

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

DU0105 Písemná postupová zkouška

Dušan Samuel Jurkovič

vlastní vila v Brně

Jméno: Barbora Herichová

UČO: 428820

Obor: FF DU Dějiny umění

Ročník: 1.

Dne: 15. 6. 2014

Obsah

ÚVOD.....	3
ŽIVOT A DÍLO DUŠANA JURKOVIČE.....	4
CHARAKTERISTIKA TVORBY.....	7
VLASTNÍ VILA.....	9
ZÁVĚR.....	11
POUŽITÁ LITERATURA.....	12

Úvod

Vybrat téma na ročníkovou práci nebyl lehký úkol, jelikož vytvořit ucelený popis uměleckého díla dá značnou práci a je třeba mít k danému tématu dostatek zdrojů. Od začátku jsem ale chtěla popisovat objekt umístěný v Brně, a to nejlépe budovu z období moderny či secese, které jsou mi velmi blízké. Po zralé úvaze jsem se rozhodla pro vlastní vilu architekta Dušana Jurkoviče, nacházející se nedaleko mého bydliště, v Brně- Žabovřeskách, kterou mám ve svém povědomí už od dětských let, kdy mne upoutala svojí barevností a pohádkovostí a celkově tím, jak se lišila od domů v okolí. Jak čas, na vilu jsem si zvykla a brala ji už tak nějak samozřejmě, ale když ji začali před několika lety rekonstruovat, zaujala mne znovu. Prohlídka interiéru vily, kterou jsem absolvovala před několika měsíci, ve ~~mne~~ taktéž zanechala hluboký dojem- překvapilo mne propojení interiéru s exteriérem a kompaktnost vnitřního a **venkovního** dekoru. Jurkovičův styl je velice specifický tím, že vychází z tradičních postupů a lidových motivů a zároveň je kombinuje s moderním pojetím a dobovými tendencemi, což ~~ho~~ činí jedním z mých oblíbených architektů.

Život a dílo

Dušan Samuel Jurkovič se narodil 28. srpna roku 1868, ve vesnici Turá Lúka u Myjavy na západním Slovensku, v tehdejším Rakousku- Uhersku. Narodil se jako pátý ze sedmi dětí do rodiny notáře. Jeho otec Juraj se význačně podílel na obroditelské činnosti na Slovensku, stejně jako jeho dědeček Samuel, který patřil mezi první slovenské buditele. Matka Emilie se zajímala o lidovou tvořivost a sbírala tradiční lidové výšivky a písně, což se posléze stalo jedním ze zdrojů Jurkovičovy inspirace.

Nejprve navštěvoval evangelickou školu v Brezové, dále maďarskou měšťanku v Šamoríně a posléze nižší gymnázium v Šoproni. Roku 1884 odešel do Vídně, kde se zapsal na Státní školu řemesel, kde studoval obor pozemních staveb u architekta Rudolfa Feldschareka. Tuto školu zřejmě nedostudoval, poněvadž jeho jméno se nenachází v archivu ani v dobových ročenkách školy.

V létě 1887 se zúčastnil výstavy lidových výšivek v Turčianském Svatom Martině, kde na něj hluboce zapůsobila vstupní věž, tzv. Slovanská brána, architekta Balžeje F. Bully -u rého následně absolvoval krátkou praxi- s motivy oravského lidového stavitelství. Zakázky, které s ním projektoval nebyly ovšem úplně podle jeho představ, tedy ve stylu ' Slovanské brány' . Po této zkušenosti přešel do kanceláře vsetínského architekta Michala Urbánka, kde mohl již více uplatňovat motivy z lidové tvorby. Spolu také uspořádali Národopisnou výstavu ve Vsetíně, ale pak hlavně Národopisnou výstavu československou v Praze roku 1895. Pro Jurkoviče to byl podnět k rozsáhlému a systematickému etnologickému studiu, zaměřeném na stavitelství ve dřevě, které se týkalo zejména oblasti Valašska. Zkoumal výzdobné motivy, konstrukční principy a funkční souvislosti lidových staveb a dokonce, v letech 1905 - 1913, vydával sešity " Práce lidu našeho" zabývající se lidovým uměním Slovenska. Obě jejich výstavy byly inspirovány Zemskou jubilejní výstavou, kterou společně navštívili roku 1891.

Pražská výstava se setkala s velkým ohlasem a přinesla mu první zakázky, především zakázku na stavbu souboru výletních ubytoven Pustevny na Radhošti (1897 – 1899).dávatelem byla Pohorskoá jednota Radhošť ve Frenštátě a jednalo se o komplex turistických staveb, z nichž nejznámější je ubytovna Maměnka a jídelna Libušín. Projektem Pusteven na sebe upoutal pozornost jak široké veřejnosti, tak teoretiků i tvůrců umění. V Praze také navázal kontakt s mnoha umělci, např. Jožou Uprkou a Mikolášem Alšem. Po projektu Pusteven se usadil v Brně, kde žil plných 18 let. V této době se začal více věnovat interiérovým doplňkům, dekoracím a nábytku, které vyráběl zejména pro své přátele.

Do Brna přijel především na pozvání svého přítele Františka Mareše, ředitele školy Ženské vzdělávací jednoty Vesna, který si přál, aby se Jurkovič ujal kompletního vybavení interiéru všech budov Vesny. V domě na Kounicově třídě číslo 12 si založil svůj první samostatný projekční ateliér.

V Brně v té době dominovala německá elita, byla zde vysoká architektonická i sociální příbuznost s Vídní, což provokovalo české tvůrce k výrazným aktivitám v umělecké oblasti. I Jurkovič se podílel na kulturním dění v národně orientovaných kruzích brněnské inteligence, byl dokonce jedním ze zakladatelů výtvarného odboru " Klubu přátel umění v Brně ". V letech 1900 -1901, při práci na projektu stavby a vnitřního vybavení letního sídla na Rezku u Nového Města nad Metují brněnského továrníka Roberta Bartelmuse, se Jurkovič sblížil s jeho dcerou Boženou, s níž se posléze, v roce 1903, oženil a v následujících letech měl 3 syny. Na přelomu století realizoval mimo mnoha zakázek v Brně také pozoruhodný lázeňský komplex v Luhačovicích, který je vrcholem Jurkovičova svérázného pojetí folklorních principů, rustikálně – lyrickou variací na secesi.

V roce 1905 začal s návrhy vlastní vily v Brně- Žabovřeskách, které zrealizoval během následujícího roku. Podobně jako u Bartelmusovy vily v Rezku se zde snoubí prvky anglické cottahe a lidové architektury, ovšem s větší dávkou geometrizace a abstrahování.

V rozmezí let 1908- 1913 provedl rekonstrukci dvou zámeckých areálů- v Molitorově u Kouřimi a v Novém Městě nad Metují. U jeho způsobu opravy všech interiérů a exteriérů je patrné citlivé propojení historických prvků s moderními úpravami.

Zpracoval také řadu staveb memoriálních, funerárních, či dokonce jednu sakrálního charakteru- Zastavení Křížové cesty na poutním místě Hostýně z let 1903-1904. Během první světové války musel nastoupit k povinné vojenské službě- do funkce projektanta polních hřbitovů při velitelství v Krakově. V oblasti západní Haliče navrhl více než třicet projektů polních hřbitovů- tato zkušenost se stala základem k jeho pozdější pomníkové tvorbě, ze které je nejznámější monumentální kamenná Mohyla M. R. Štefánika na Bradle na Slovensku z roku 1928. V období druhé světové války se zabýval návrhy pomníků a památníků- z množství návrhů se však realizoval jen jediný- památník obětem v Kremniči, kterým navázal na svoji tvorbu z období polních hřbitovů, a památník revolučních událostí na hřbitově v Brezovej, který se posléze, roku 1948 stal jeho vlastním náhrobkem.

Po vzniku samostatného Československého státu se odebral zpět do svojí vlasti, a sice do Bratislavy, kde zastával funkci vládního komisaře Ústavu pro ochranu památek a přírody. Vlivem nových architektonických postupů a směrů, ale také národního převratu a sociálních změn se po roce

1918 posouvá koncepcí Jurkovičovy architektury- staví, krom památníků významných osobností, velké nájemní domy i typizované rodinné domky pro širokou veřejnost. V této době se aktivně věnoval ochraně přírody a památek a snažil se o založení přírodní rezervace v Tartách a krasových oblastech Slovenska.

V době druhé světové války podporoval účast svých synů v protifašistickém odboji - vlastní postavení vůči režimu vyjadřoval formou návrhů památníků.

Za svůj život mu byla udělena řada titulů a byl členem v mnoha v zásadních uměleckých či akademických spolcích. Předsedal Společnosti Slovenského vlastivědného muzea. Stal se čestným členem Masarykovy Akademie práce, čestným členem Umělecké besedy v Praze, řádným členem České akademie věd a umění, či čestným členem Klubu za Zlatou Prahu. Universita J. A. Komenského v Bratislavě mu udělila čestný doktorát filozofie. V roce 1920 byl vyznamenán při příležitosti mezinárodní výstavy moderního dekorativního a užitého umění v Paříži medailí 1. třídy za architekturu, diplomem na 22. mezinárodním kongresu v Budapešti roku 1930 a poté na Mezinárodní výstavě dekorativního umění v Miláně o tři roky později. Jako prvnímu architektovi mu byl udělen titul Národní umělec. To jsou pouze některé z jeho četných úspěchů.

Dušan Jurkovič zemřel 21. prosince 1947 v Bratislavě. Později toho roku mu byl udělen in memoriam Řád Slovenského národního povstání I. třídy a roku 1991 Řád T. G. Masaryka I. třídy za vynikající zásluhy o demokracii a lidská práva.

Charakteristika tvorby

Dušan Jurkovič je považován za jednoho ze zakladatelů moderní architektury na našem území. Je představitelem secesní architektury, ta má však v jeho podání zcela osobitý ráz. Vytvořil svůj vlastní, takzvaný "národní styl", jež byl výrazně ovlivněn folklorní architekturou, inspiroval se ale i u anglického hnutí Arts & Crafts nebo u vídeňské moderny, ve své tvorbě kombinoval tradici prověřené postupy s podněty aktuálního architektonického a technického vývinu. Jeho tvorba se ve dvacátých letech odklonila od romantismu, nepoužíval již pestré dřevěné prvky a lidové motivy, spíše se snažil o jednoduchost, funkčnost a monumentálnost tvarů. Nenechal se však zcela ovlivnit dobovými trendy, jeho stavby si zachovaly osobitý rukopis.

Lidové stavitelství, které se mu stalo hlavním zdrojem inspirace, čerpalo ze vztahu k přírodě, ze které si také bere materiál. Krajinu, ve které tyto domy stojí, si nesnaží podřídít, ale napopak se snaží žít v symbióze s ní. Venkovské stavby nenesou známky módních diktátů a dobových tendencí, nejsou bezduché, ale účelné a konstruktivní. Jsou čisté, přirozené a vychází ze svých potřeb. Ve vesnickém prostředí se v architektuře nevyskytoval stylový chaos, jež je důsledkem povyšování částečných hledisek nad celek. Výběr a kombinace materiálu, skladba a statické zabezpečení u lidové stavby se vždy podřizují účelu.

V začátcích své tvorby se inspiroval především prvky užívanými u staveb vyskytujících se v okolí jeho rodného kraje- sedlové střechy se štítem, verandy, pavlače, portika, táhnoucí se po straně stavby, která mohou být zredukována třeba pouze na dva- zděné nebo dřevěné- sloupy. Posléze se věnoval ve svém národopisném studiu zejména oblastem Valašska a Oravy, což se také projevilo v jeho práci.

Ve svých projektech se snažil využívat tradiční materiály, nejprve to bylo spíše dřevo – patrně zejména na Pustevnách či interiéru brněnské Vesny, posléze inklinoval ke kameni- u staveb funerárního rázu z pozdějšího období.

Hnutí Arts & Craft, jež bylo dalším aspektem ovlivňujícím Jurkovičovu tvorbu, vzniklo ve Velké Británii jako protest proti nově vzniklé přetechnizovanosti a tehdejšímu návrhářskému stylu, typickému nestřídmým užíváním křivek, mělo dojít k obnově uměleckých řemesel, potlačovaných průmyslovou revolucí. Hnutí založili John Ruskin a William Morris na konci 19. století a na jeho bázi se pak zakládaly podobné spolky po celé Evropě. Jednou z myšlenek Arts & Crafts bylo inovátorské pojetí rodinného domu, jehož konceptem byl horizontálně rozvětvený půdorys s halou uprostřed.

Z anglických architektů ho ovlivnili například Baillie Scott, Edgar Wood a zejména Charles Rennie Mackintosh. *" Vždy a pilně som sledoval Angličanov a ich rodinné domy. Oni nám prví*

ukázali nové pôdorysy, v ktorých obytné miestnosti radia sa bezpodmienečne podľa svetových strán, k výhľadom a jiným prednostiam danej situácie , bez akéhokoľvek ohľadu na zovňajšok, modelujúc z tejto situácie svoje budovy, vo všetkom nové a moderné.“¹

V době svých studií ve Vídni byl Jurkovič ovlivňován tehdejší vídeňskou modernou. Významnou osobností byl Gottfried Semper, který ukázal na možnost využití motivů z lidového umění v architektuře a poukazoval právě na hodnotu lidových výšivek a na jejich vliv na nový vývoj ornamentu. V kontaktu s vídeňskými tendencemi zůstal ale i nadále, zejména za svého brěnského pobytu.

¹ BOŘUTOVÁ, Dana, ZAJKOVÁ, Anna, DULLA, Matúš – *Dušan Jurkovič- súborná výstava architektonického diela*. 1. vydání Bratislava, Spolek architektů Slovenska, 1993, s. 116

Vlastní vila

Vila byla Jurkovičovým třetím a také posledním bydlištěm za jeho brněnského pobytu. Rozkládala se na rozlehlé ploše pod Císařským, dnes Wilsonovým lesem. Architekt zakoupil pozemek o velikosti přibližně 37 arů, jehož další části na začátku dvacátých let rozprodal. Jeho vila byla vůbec prvním domem vystavěným v této oblasti, následovaná vilou rodiny Kunzovy, v blízkém sousedství, rovněž projektovanou Jurkovičem, který jim prodal část pozemku.

Velkým zdrojem inspirace mu byla takzvaná "zahradní města", předznamenávající vznik vilových kolonií. Byla obklopena přírodou, nacházela se blízko měst, sestávala se z malých domů pro střední vrstvu (později z domů se schodišťovou halou). Ovlivněn byl především uměleckou kolonií v Darmstadtu, navrženou Josefem Maria Olbrichem a vilovou kolonií ve Vídni dle návrhu Josefa Hoffmanna.

S návrhy na stavbu začal v roce 1905, ale vycházel i z náčrtů z předešlých let. Stavbu provedl brněnský stavitel Antonín Tebich a téměř všechny firmy i řemeslníci, kteří se podíleli na stavbě interiérů i exteriéru byli z Brna, stejně jako většina materiálů pocházela z lokálních zdrojů.

Na pozemek se vstupovalo branou v duchu slovanského dřevěného stylu s dekorem tehdy aktuálních secesních pavích chvostů provedenou ve žluté barvě s modrými zářezy. Pozemek byl obehnan dřevěným plotem na podezdívce z červeného kamene. Kámen také využil na podezdění celého domu a na celou venkovní arkádovou lodžii.

Celkový výraz domu bzuje romantický až pohádkový dojem, který je ještě umocněn množstvím ornamentů s pestrou barevností. Dominantou jižní fasády byla původně skleněná mozaika od Adolfa Kašpara na motivy lidové pohádky *Bača a šiarkan* vytvořená zejména v červených barvách, čímž korespondovala s živelným charakterem domu. V současnosti je mozaika nahrazena malbou na skle malíře Josefa Bolfa.

Po vzoru britských domů byla centrem prostorná hala se schodištěm (jako ve většině jeho realizací rodinných domů a vilek), kolem které se soustřeďovaly další místnosti, orientované podle světových stran. Součástí haly byl výklenek vystavěný po způsobu anglického bay-window, zařízený sedacím nábytkem. Půdorys byl tedy nepravidelný a dynamický a dům vypadal z každé světové strany jinak.

Do haly se vcházelo z otevřené lodžie ze zahradního průčelí a z haly vedlo schodiště na ochoz, z něhož se vstupovalo do místností v patře- zde se nacházel umělcův ateliér, pokoj pro hosty, šatna, půda a terasa situovaná nad lodžii. V přízemí halu obklopovala knihovna, ložnice, dětský pokoj, kuchyně, koupelna spíž a pokoj pro služku. V suterénu byl byt domovníka a vinný sklípek (se samostatným vstupem). Vila naplňuje hlavní touhu moderny spojit architekturu a interiér. [...] Nejvíce je toto propojení patrné ve schodišťové hale, kde dřevěná konstrukce schodiště s ochozem

*vyrůstá z trémové konstrukce domu. Dále v barevném ladění – čtyři základní barvy exteriéru- modrá, červená, žlutá a zeleň popínavých rostlin mají své analogie v interiéru"*²

Celý interiér navrhl architekt sám- nábytek, výmalbu stěn, řezbářské dekory, svítidel a ostatních bytových doplňků. Zařízení pokojů oplývá funkčností a je zpracováno velmi moderně. Jurkovič byl sběratelem a milovníkem umění, proto svůj dům vybavil díly svých přátel z uměleckých kruhů, např. Štursovým *Mysliletem*, díly bratrů Uprkových, Frolky, Slavíčka a dalších.

K vile přiléhala zahrada a spolu tvořily jeden organický celek. Složení původní vegetace dnes nelze s přesností určit. Na západní straně se nacházela ovocná zahrada a okrasné rosarium, na východní užitkové zeleninové záhony a hřiště pro děti. Zahradu zdobí dřevěné pergoly.

Technické parametry a stavební materiály uvádí sám Jurkovič v článku pro časopis *Der Architekt* z roku 1907: "*Horní stavba stojí na soklu vyzdřeném z lomového kamene a je zbudována z 15 cm silného hrázděného zdiva. Dřevěné hrázděné zdi jsou vyplněny udusanou směsí strusky, písku a hydraulického vápna a jsou opatřeny vnější 4 cm silnou a vnitřní 3 cm silnou korkovou izolací. Na vnějších korkových deskách je cementová omítka, na vnitřních sádrová omítka.*"³

Hned po dokončení se vila zapsala do povědomí brněnské kulturní veřejnosti, jelikož před Jurkovičovým nastěhováním v ní proběhla expozice *Dušan Jurkovič. Výstava architektury a uměleckého průmyslu* uspořádaná Klubem přátel umění. Prezentovala se zde především vila sama, ale také některé další Jurkovičovy návrhy a modely a dále práce jiných výtvarných umělců. I po skončení výstavy nadále prezentoval svůj nábytek v přímácím salonu, který sám nazval *výstavní místností prodejného nábytku*. V roce 1919 Jurkovič vilu prodal, ta poté změnila ještě několikrát majitele. Nyní ji spravuje Moravská galerie v Brně a od jara roku 2011 je otevřená veřejnosti.

2 BOŘUTOVÁ, Dana. *Dušan Jurkovič. Architekt a jeho dům*. 1. vydání Brno, Moravská galerie v Brně, 2010, s.74

3 BOŘUTOVÁ, Dana. *Dušan Jurkovič. Architekt a jeho dům*. 1. vydání Brno, Moravská galerie v Brně, 2010, s. 59 a 60

Závěr

I po více než sto letech je Jurkovičova vila nadčasová, výtvarně jedinečná a prokazující svoji funkčnost i nyní, kdy neslouží ke svému původímu účelu. Jako jeden z objektů Moravské galerie dnes umožňuje veřejnosti podrobné seznámení s původním interiérem i exteriérem a návštěvu expozic, nebo odpočinek v přilehlé zahradě.

Přestože se na území Brna nachází vysoký počet architektonických památek, Jurkovičova vila mezi nimi vyniká svojí osobitou koncepcí a atmosférou.

Použitá literatura

FLODROVÁ, Milena. *Jurkovič, Brno a Vesna. 1. vydání* Brno: nakladatelství DOPLNĚK, 2012

BOŘUTOVÁ, Dana. *Architekt Dušan Samuel Jurkovič. 1. vydání* Bratislava vydavatelství Slovart, 2009

BOŘUTOVÁ, Dana. *Dušan Jurkovič. Architekt a jeho dům. 1. vydání* Brno, Moravská galerie v Brně, 2010

ČERNÁ, Iveta, ČERNOUŠKOVÁ, Dagmar, CHATRŇÝ, Jindřich, KUDĚLKOVÁ, Lenka, SEDLÁK, Jan, VYBÍRAL, Jindřich. *Slavné brněnské vily. 1. vydání* Praha, umělecké agentura Foibos a.s., Národní památkový ústav, Muzeum města Brna, 2006

THURZO, Igor. *Ludová architektúra na Slovensku. 1. vydání* Bratislava, Albert Marenčin - Vydavateľstvo PT, 2004

FOLTYN, Ladislav. *Slovenská architektúra a česká avantgarda 1918-1939. Vydavateľstvo Spolku architektov Slovenska, Bratislava, 1993*

BOŘUTOVÁ, Dana, ZAJKOVÁ, Anna, DULLA, Matúš - DušanJurkovič- súborná výstava architektonického diela. 1. vydání Bratislava, Spolek architektů Slovenska, 1993